

H. Ömer ile Kureyşli Kadın Arasında Geçen Mehîr Tartış- masına Dair Rivâyet Üzerine

Alim KARASU*

“Criticism and Analysis of the
Narration Regarding the
Dowry Argument between Hz.
Omar and the Qurayshi
Woman”

Abstract: One of the rights that Islam gives to women who marry is the dowry. One of the narrations mentioned regarding the dowry is a conversation between Hz. Ömer and a Qurayshi woman. Hz. Omar wanted to limit the dowry given to women to 400 dirhams during a sermon, and a woman who witnessed this objected and read al-Nisâ/20 as evidence. Hz. Omar then abandoned this practice. The narration in which this incident is narrated constitutes the main subject of the article. In this article, the narrations, narrators included in the chain of narration, opinions of cerh-ta'dil scholars and the meaning of the verse that the Quraysh woman brought as evidence will be examined through commentaries and it will be discussed whether the narration in question can be evidence for the issue of dowry. The main narration on which the article is built is the narration narrated by Haisamî (d. 805/1405) in *Majma' al-Zevâid*. The sources from which the narration is transmitted will be listed chronologically and an attempt will be made to reveal how it was handled in the historical process.

Citation: Alim KARASU, “Hz. Ömer ile Kureyşli Kadın Arasında Geçen Mehîr Tartışmasına Dair Rivâyet Üzerine” (in Turkish), *Hadis Tetkikleri Dergisi HTD*, XXIII/1, 2025, pp. //-.//.

Key words: Hadîth, Dower, *Majma'u'z-Zevâid*, Hz. Omar, Quraysh Woman.

I. Giriş

Melîr, nikâh akdinin bir sonucu olarak kocanın karısına ödemek zorunda olduğu para ya da maldır.¹ Mehîrle eş anlamı olarak kullanın kelime-lerden birisi de ‘es-Sadâk/الصداق’tır.² ‘m-h-r’ filinin anlamlarından birisi men etmek ve yardım etmek, bir diğer anlamı ise mehîr vermek demektir. Kelime, if’âl bâbından (em-he-ra), mehîr tayin etmek ya da mehîr belirle-

* Yozgat Bozok Üniv., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans, Hadis, YOZGAT
alimkarasu@outlook.com

ORCID: 0009-0009-8030-6926 Geliş: 16.05. 2025 Yayın: 30.06.2025

¹ Mehmet Âkif Aydın, “Mehîr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/389.

² Ebü'l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Daru Sâdir, 2004), 5/184.

mek anlamına gelir.³

Mehir, ayet ve hadîslerle sabit bir uygulamadır. Bu delillere bakılacak olursa bunlardan birisi de Hz. Ömer ile Kureşli bir kadın arasında geçtiği rivâyet edilen tartışmadır. Hz. Ömer kendi halîfelik zamanında Rasûlüllâh'ın (s.a.v.) minberine çıkarak insanlara bir hutbe verdiği esnada şöyle demişti:

“Ey insanlar! Kadınlara verdiğinin mehirlerde neden bu kadar aşırıya gidiyorsunuz? Oysa Rasûlüllâh ve ashâbı kadınlarına dört yüz dirhem ya da daha azını vermişti. Eğer mehirde çok vermek Allâh katında takva veya faziletli olsaydı, onlar sizi bu işte geçerdiler. O halde, bir erkeğin dört yüz dirhemden fazla mehir verdiğini bilmeyeyim,” dedi ve sonra minberden indi. Kureşli bir kadın ise Hz. Ömer'in bu sözlerine hemen itiraz ederek şöyle dedi: “Ey müminlerin emiri! Kadınların mehirini dört yüz dirhemden fazla verilmesini yasakladın mı?” Hz. Ömer buna “evet” dedi ve kadın şöyle dedi: Allâh'ın Kur'an'da indirdiği şeyi duymadın mı? Hz. Ömer ayetin ne olduğunu sorunca kadın şu ayeti okudu: “Eğer bir eşi bırakıp da yerine başka bir eş almak isterseniz, onlardan birine yüklerle mehir vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın. Siz iftira ederek ve apaçık günah işleyerek onu geri alırsınız?”⁴ Ayetten sonra Hz. Ömer şöyle dedi: “Allâh'ım senden bağışlanma diliyorum. Bütün insanlar Ömer'den daha fakihtir.” Hz. Ömer tekrar minbere çıktı ve şöyle seslendi: “Ey insanlar! Ben size, kadınların mehirlerinde dört yüz dirhemden fazla vermemeniz için yasak koymuştum. Ancak artık kim malından dilediği kadar vermek isterse versin.”⁵

Hadîs külliyyâtı tetkik edildiğinde ancak *Mecma'u'z-Zevâid*'de nakledilen bu rivâyet, ayrıca *Müsnedü'l-Fârûk*, *el-Metâlibü'l-Âliye*, *Cem'u'l-Cevâmi'*, *Keşfu'l-Hafâ* ve *Kenzu'l-Ummâl*'de rivâyet edilmiştir.

Mezkûr rivâyet, *kütüb-i sitte* dışında kalan kaynaklardan erken dönem fıkıh, tefsir ve tabakât kitaplarında da nakledilmiştir.

II. Rivâyetin Nakledildiği Fıkıh, Tefsîr ve Tabakât Kitapları

A. İbn Ebû Hayseme'nin (v. 279/892) *et-Târîhu'l-Kebîr*i

Erken dönemlerde telif edilmiş önemli bir terâcim ve tabakât kitabı olan *et-Târîhu'l-Kebîr*'de mezkûr rivâyetin senedi şöyledir:

Ömer b. Hattâb → Mesrûk b. Ecda' → Şa'bî → Mücâlid b. Sa'îd → İbn İshâk → İbrahim b. Sa'd → Ya'kûb b. İbrahim → Ebû Hasyeme → İbn Ebû Hayseme.⁶

³ Ebû't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhîr* (Beyrût-Lübnân: Müessesetü'r-Risale, 2005), 478.

⁴ en-Nisâ, 4/20.

⁵ Ebû'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâid ve Menbe'u'l-Fevâid*, thk. Hüsâmeddîn el-Kutsî (Kâhire: Mektebetü'l-Kutsî, 1994), 4/283 (No. 7502).

⁶ Ebû Bekr Ahmed b. Ebî Hayseme Züheyr b. Harb en-Nesâî İbn Ebû Hayseme, *Et-Târîhu'l-Kebîr*, thk. Salih b. Fethî Helel (Kâhire: el-Fârûku'l-Hadîse li't-Tab'a ve'n-Neşr, 2004), 3/116 (No. 4064).

Rivâyetin senedi ise Heysemî'nin rivâyetiyle aynıdır. İbn Ebû Hayseme rivâyeti olduğu gibi nakletmiş ancak herhangi bir yorumda bulunmamıştır. Ulaşılabildiği kadarıyla rivâyetin nakledildiği en erken tarihli eser budur.

B. Mâverdü'nin (v. 450/1058) *el-Hâvî'l-Kebîr*i

Meşhur Şâfiî fakihlerinden Mâverdü, bu rivâyeti Şa'bî'den hakâ/anlattı sîgasıyla nakletmiştir. Hakâ/Hukiye sîgası rivâyetin münâvele yoluyla alındığına delalet etmektedir.⁷ Mâverdü'nin rivâyetinde farklar vardır. Hz. Ömer şöyle söylemektedir: *"Kadınların mehirlerinde aşırıya gitmeyin! Bana, Resûlullâh'ın verdiğiinden (mehir olarak takdim ettiğinden) daha fazlasını veren birinin olduğunu haber verirsiniz, o fazlalığı Beytûlmâl'e (devlet hazinesine) alırım."* Bunun üzerine kadın ayeti hatırlatır ve Hz. Ömer görüşünden vazgeçer.⁸ Mâverdü, rivâyeti kısaltarak naklettikten sonra Hz. Ömer ve bazı sahâbîlerin ne kadar mehirle evlendiklerini aktarmış ve kendi mezhebine göre mehirin en az ne kadar olabileceğiyle alakalı görüşlerini açıklamıştır. Ancak rivâyetle alakalı herhangi bir yorum yapmamıştır.

C. Hatîb el-Bağdâdî'nin (v. 463/1071) *el-Fakîh ve'l-Mütefakkihî*

Hatîb söz konusu eserinde rivâyeti uzun bir senedle şu şekilde nakleder:

Ömer b. Hattâb → Mesrûk b. Ecda' → Şa'bî → Mücâlid b. Sa'îd → Muhammed b. Abdirrahmân b. Abdillâh b. Sa'îd → İbn İshâk → Râvî → Râvî → Ubeydullâh b. Sa'd ez-Zührî → Ebû Abdillâh el-Hüseyn b. İsmâ'il el-Mehâmîlî → Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Hammâd → Hatîb el-Bağdâdî.⁹ Ne var ki, Hatîb bu senedle beraber rivâyeti aynen naklettikten sonra herhangi bir yorum yapmadan başka bir rivâyete geçmiştir.

D. Rûyânî'nin (v. 502/1108) *Bahrû'l-Mezhebî*

Şâfiî fakihi ve aynı zamanda muhaddis olan Rûyânî, tıpkı Mâverdü gibi rivâyeti hukiye/anlatıldı ki sîgasıyla kısaltarak senetsiz bir şekilde rivâyet etmiştir.¹⁰ Daha sonra bazı sahâbîlerin hanımlarına verdikleri mehir mik-

⁷ Ebû Amr Takıyyüddîn Osmân b. Salâhiddîn Abdirrahmân b. Mûsâ eş-Şehrezûrî İbnü's-Salâh, *Mukaddimetü İbnî's-Salâh*, thk. Abdullatif el-Hemîm, Mahir Yasin el-Fahl (Süriye: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2002), 281.

⁸ Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî Mâverdü, *el-Hâvî'l-Kebîr*; thk. Ali Muhammed Muavvid, Adil Ahmed Abdulmevcud (Beyrût-Lübnân: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999), 9/396.

⁹ Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî Hatîb el-Bağdâdî, *el-Fakîh ve'l-Mütefakkihî*, thk. Ebû Abdirrahman Âdil b. Yûsuf el-Ğarâzî (Suûd-i Arabistan: Dâru İbnî'l-Cevzî, 2000), 1/370.

¹⁰ Ebû'l-Mehâsin Fahrülislâm Abdülvâhid b. İsmâîl b. Ahmed et-Taberî Rûyânî, *Bahrû'l-Mezheb*, thk. Tarık Fethî es-Seyyid (Beyrut-Lübnân: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2009), 9/383.

tarları, mehirle alakalı fikhî hükümleri ve kendisine göre delil olan ayet ve hadisleri ele alarak konuyu bitirmiştir. Rivâyete dair herhangi bir yorumda bulunmamıştır.

İbnü'd-Dehhân'nın (v. 569/1174) *Takvîmü'n-Nazar*'ı

Arap dili ve edebiyatı âlimi olan İbnü'd-Dehhân'ın farklı alanlarda telifleri vardır. Bunlardan birisi de usûl-ü fıkıh alanında yazmış olduğu *Takvîmü'n-Nazar*'dır. İbnü'd-Dehhân burada mezkûr rivâyeti senedsiz bir şekilde Mâverîdî'nin naklettiği gibi, kısa bir şekilde nakletmiştir.¹¹ Daha sonra bazı sahâbîlerin mehir miktarlarından örnek getirmiştir. Mezhep imamlarının görüşlerini aktarmıştır. Mehirlle alakalı fikhî görüşlerini açıkladıktan sonra konuyu bitirmiştir. Rivâyetle alakalı ise herhangi bir yorumda bulunmamıştır.

İbn Kesîr'in (v. 774/1373) *Tefsîr*'i

İbn Kesîr meşhur tefsirinde bu rivâyeti senediyle beraber nakletmiştir. Sened şöyledir:

H. Ömer → Mesrûk b. Ecda' → eş-Şa'bî → Mücâlid b. Sa'îd → Muhammed b. Abdîrrahmân → İbn İshâk → İbrahim → Ya'kûb → Ebû Hayseme → Ebû Ya'lâ → İbn Kesîr.¹² Rivâyetin metninde ise bir değişiklik yoktur. Rivâyeti naklettikten sonra senedi iyi ve kavidir demiştir. Metin hakkında ise herhangi bir yorumda bulunmamıştır.¹³

İbn Kesîr bu rivâyetten sonra başka senetlerle iki rivâyet daha nakletmiştir. Bu rivâyetlerin birisinde kıraat farklılığına, diğerinde ise seneddeki kopukluğu dikkat çekmiştir. Toplamda üç farklı sened zikretmiştir. Rivâyette aktarılan Nisâ/20'yi tefsir ettikten sonra konuyu bitirmiştir. İbn Kesîr, farklı senedleri bir araya getirerek değerlendirme yapmıştır.

Buraya kadar ortaya konulan bilgilerden hareketle şunlar söylenebilir: Mezkûr rivâyet erken dönemden itibaren tarih, tabakât, tefsir, fıkıh ve usûl kitaplarında rivâyet edilmiştir. Usûl ve fıkıh kitaplarında hukiye/anlatıldı ki sığıyla kısa bir şekilde nakledilirken, diğer kitap türlerinde sened ve metinleriyle beraber nakledilmiştir. Müellifler arasından sadece İbn Kesîr'in sened hakkında tahlilde bulunduğu görülmüştür. İbn Kesîr aynı zamanda diğer senedlere de ulaşarak oradaki farklılıkları göz önüne koymuştur. Rivâyetin senedi hakkında sadece iyi ve kavidir denilmiş olup

¹¹ Ebû Muhammed Nâsihuddîn Sa'îd b. el-Mübârek b. Alî b. Abdillâh en-Nahvî el-Bağdâdî İbnü'd-Dehhân, *Takvîmü'n-Nazar*; thk. Salih b. Nasir b. Salih el-Huzeym (Riyâd - Suûd-i Arabistan: Mektebetü'r-Rüşd, 2001), 4/161.

¹² Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dimaşkî eş-Şâfiî İbn Kesîr, *Tefsîru İbn Kesîr*; thk Beşir b. Yasin (Suûd-i Arabistan: Dâru İbni'l-Cevzî, 2010), 3/45.

¹³ İbn Kesîr, *Tefsîr*; 3/46.

metin hakkında herhangi bir değerlendirmeye rastlanmamıştır.

III. Rivâyetin Nakledildiği Hadîs Kitapları

A. İbn Kesîr'in *Müsnedü'l-Fârûku*

İbn Kesîr hadîs kitabı olan *Müsnedü'l-Fârûku*'ta rivâyeti *Tefsîr*'indeki sened ve metinle bir değişiklik yapmadan nakletmiş, ancak rivâyetin sonunda 'ceyyidü'l-isnâd' ifadesini kullanmıştır.¹⁴

B. İbn Hacer el-Askalânî'nin (v. 852/1449) *Metâlibü'l-Âliye'si*

İbn Hacer rivâyeti İbn Kesîr'in senediyle nakletmiştir. Sened ise şöyledir:

Hiz. Ömer → Mesrûk b. Ecda' → eş-Şa'bî → Mücâlid b. Sa'îd → Muhammed b. Abdîrrahmân → İbn İshâk → İbrâhim → Ya'kûb → Ebû Hayseme → Ebû Ya'lâ → İbn Hacer.¹⁵

Rivâyetin metni de aynen nakledilmiştir. İbn Hacer rivâyet hakkında herhangi bir yorumda bulunmamıştır. Eseri tahkik eden on yedi kişilik ilmi heyet bu rivâyete dair bazı şeyler söylemişlerdir:

Bu hadîsi Heysemî *Maksadü'l-Alî* ve *Mecma'u'z-Zevâid*'inde Ebû Ya'lâ el-Mevsilî'ye dayandırarak nakletmiştir. Mısırlı Muhaddis Ahmed b. Ebû Bekir Bûsîrî (v. 840/1436) *İthâfü'l-Hiyer'e*sinde Ebû Ya'lâ'nın senediyle rivâyet etmiştir. Muhakkik Ebû Ya'lâ'da söz konusu senedi bulamadığını ifade etmiştir.

Hadîs farklı senedlerle nakledilmiştir. Bunlardan ilki Mücâlid b. Sa'îd tarikidir. Bu râvînin kanalıyla gelen senedlerde ihtilaf edilmiştir.

Hiz. Ömer → Mesrûk → Şa'bî → Mücâlid b. Sa'îd → Muhammed b. Abdillâh b. Ebî Sa'same → İbn İshâk → Ebû Ya'lâ (Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'inde naklettiği sened)

Hiz. Ömer → Mesrûk → Şa'bî → Mücâlid b. Sa'îd → Muhammed b. Sa'îd → Muhammed b. İshâk → İbrahim b. Sa'd → Ya'kûb → Muhammed b. Mansur et-Tûsî → Bezzâr (Bezzâr'ın *Müsned*'inde naklettiği sened)

Bezzâr (v. 292/905) bu hadîsin sadece Hiz. Ömer → Mesrûk b. Ecda' tarihiyle bilindiğini söylemiştir.

Dârekutnî (v. 385/995) *el-İle*'inde Bezzâr'ın senediyle hadîsi naklet-

¹⁴ Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dimaşkî eş-Şâfiî İbn Kesîr, *Müsnedü'l-Fârûk Emîri'l-Mü'minîn Ebî Hafs Ömer b. Hattâb ve Akvâlühü 'Alâ Ebvâbi'l-İlm*, thk. İmam b. Ali b. İmam (Mısır: Dâru'l-Felâh, 2009), 2/498.

¹⁵ Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer el-Askalânî, *Metâlibü'l-Âliye bi-Zevâidi'l-Mesânidi's-Semâniye*, thk. Heyet (Suûd-i Arabistan: Dâru'l-Asime, 2000), 8/94.

miştir.

İkinci sened ise Hz. Ömer → Şa'bî → Mücâlid → Huşeym tarikiyle gelen senedir. Sa'îd b. Mansûr (v. 227/842) *Sünen*’inde bu senedle rivâyet etmiştir.

Beyhâkî (v. 458/1066)’de Sa'îd b. Mansûr’un senedini rivâyet etmiştir. Ancak bu senede munkatî’ demıştır. Çünkü Şa'bî, Hz. Ömer’den bu hadîsi işitmemiştir.

Şa'bî’den gelen başka bir tarik ise şöyledir:

Hz. Ömer → Şüreyh el-Kâdî → Şa'bî → Eş'as b. Süvâr → Kâsım b. Malik el-Müzenî.

Bu senedle Ebû Nu'aym (v. 430/1038) *Hilyetü'l-Evliyâ*’da, Muhammed b. Halef Vekî ise *Ahbârü'l-Kudât*’da nakilde bulunmuşlardır. Ebû Nu'aym bu senede garîb demıştır. Eş'as b. Süvâr hakkında da zayıf denilmiştir.

Bir diğer sened ise Zübeyr b. Bekkâr (v. 256/870)’dan gelmiştir. İbn Hacer *Fethu'l-Bârî* isimli eserinde bu senedin munkatî’ olduğunu ifade etmiştir. Sened şöyledir:

Hz. Ömer → Mus'ab b. Sâbit → Mus'ab b. Zübeyr → Zübeyr b. Bekkâr. Bir başka sened ise şöyledir:

Hz. Ömer → Ebû Abdirrahman es-Sülemî → Ebû Husayn → Kays b. Rabî' → Abdürrezzak (Abdürrezzak es-San'ânî’nin *Musannef*’inde naklettiği sened)

Nâsirüddîn el-Elbânî (v. 1914/1999) *İrvâü'l-Ğalîl* isimli eserinde yukarıdaki senedi rivâyet ettikten sonra iki illet barındırdığını söylemiştir. Bunlardan ilki Ebû Abdirrahman’ın Hz. Ömer’den işitmemesi sebebiyle munkatî oluşudur. Diğeri ise Kays b. Rabî’nin hafızasının kötü oluşudur. Bu sebeplerden dolayı hadîs zayıftır. Bir diğer sened ise şöyledir:

Hz. Ömer → Bekr b. Abdillâh → Humeyd et-Tavîl → Beyhâkî ve Sa'îd b. Mansûr (Beyhâkî’nin *es-Sünenü'l-Kübrâ*’sında naklettiği sened) Beyhâkî, bu rivâyetin mürsel olduğunu söylemiştir.

Heysemî rivâyetin sıhhati hakkında, içinde Mücâlid b. Sa'îd’in geçtiği senedin zayıf olduğunu söylemiştir. Aynı şekilde Bûsîrî ve Dârekutnî de Mücâlid b. Sa'îd’in yer aldığı senedin zayıf olduğunu ifade etmişlerdir. Dârekutnî, Mücâlid b. Sa'îd’in diğer hiçbir râvînin rivâyet etmediği lafızlarla rivâyet ettiğini ve bu hadîsin sadece Ebû'l-Acfâ’dan sahih olarak geldiğini söylemiştir.¹⁶ Elbânî, *İrvâü'l-Ğalîl*’de Mücâlid b. Sa'îd’in Şa'bî ve Hz. Ömer’den nakline zayıf ve münker demıştır.¹⁷

¹⁶ Ebû'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed Dârekutnî, *el-İlelu'l-Vâride Fi'l-Ehâdîsi'n-Nebeviyye*, thk. Mahfuz er-Rahman Zeynullâh es-Selefi (Riyâd: Dâru Tayyibe, 1985), 2/238.

¹⁷ Ebû Abdurrahman Muhammed Nâsirüddîn Elbânî, *İrvâü'l-Ğalîl fî Tahrîci Ehâdîsi*

Bu rivâyetin bütün sened ve tarikleri zayıftır. Bu da Mücâlid b. Sa'îd'in zayıflığından ve bazı senedlerdeki kopukluklardan dolayıdır. İbn Kesîr, Sehâvî (v. 902/1497) ve Suyûtî (v. 911/1505) bu kıssayı Ebû Ya'lâ'nın senediyle eserlerinde rivâyet edip isnadı kuvvetli görseler bile aslında zayıftır. Çünkü bu kıssa da Hz. Ömer ile Kureyşli kadının konuşması sabit değildir. Ebû'l-Acfâ'dan gelen sahih rivâyette ise bunların konuşması yer almamaktadır. Sahih rivâyette ise Hz. Ömer'in konuşması şu şekilde yer almaktadır:

"Dikkat edin! Kadınların mehirlerinde aşırıya gitmeyin. Çünkü eğer (mehirde çok vermek) dünyada bir değer veya Allâh katında bir takva olsaydı, buna Resûlullâh sizden daha layık olurdu. Resûlullâh, ne hanımlarından birine ne de kızlarından birine on iki ukiyyeden (bir ölçü birimi) fazla mehir vermemiştir."

Rivâyetin sahih tarîki Tirmizî, Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce'de nakledilmiştir. Bunların hepsi de hadisi Muhammed b. Sîrîn'den almışlardır. Sahih sened ise şöyledir:

Hz. Ömer → Ebû'l-Acfâ es-Sülemî → Muhammed b. Sîrîn → Tirmizî, Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce¹⁸

Celâlû'd-Dîn es-Sûyûtî'nin (v. 911/1505) *el-Câmi'u'l-Kebîr'i*

Sûyûtî söz konusu eserinde mezkûr rivâyetin senedini 'kısaltarak Mesrûk'tan nakletmiştir. Metinde ise bir değişiklik yoktur. Sened hakkında da herhangi bir yorumda bulunmamıştır.¹⁹

IV. Kureyşli Kadının Delil Getirdiği Ayet

Rivâyate göre Hz. Ömer hutbeyi bitirip minberden indikten sonra Kureşli kadınla karşılaşmıştı. Kadın ise Hz. Ömer'e Nisâ sûresinin yirminci ayetini hatırlattıktan sonra Hz. Ömer görüşünden vazgeçip ikinci bir hutbede bunu insanlara duyurmuştu. Rivâyette geçen ayetin meali şöyledir:

"Eğer bir eşi bırakıp da yerine başka bir eş almak isterseniz, onlardan birine yüklerle mehir vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın. Siz iftira ederek ve apaçık günah işleyerek onu geri alırsınız?"²⁰

Ayetin siyak-sıbakı dikkate alınıp incelendiğinde görülecektir ki, bir kişi eşini boşamak isteyip başka bir kadınla evlenmek istediğinde, eşine verdiği mehri yükler dolusu olsa bile geri almaması yönünde ikaz etmektedir. Eğer almaya kalkışırsa bu kadına iffetsizlik iftarısı olacağı için büyük

Menâri's-Sebil (Beyrût-Lübnân: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1985), 6/348.

¹⁸ Ebû Dâvûd, "Nikâh", 2106; Tirmizî, "Nikâh", 1141; İbn Mâce, "Nikâh", 1887; Ahmed b. Hanbel, 1/340; Hâkim, *Müstedrek*, 2/191 (No. 2775).

¹⁹ Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî Suyûtî, *el-Câmi'u'l-Kebîr*; thk. Muhtar İbrahim el-Haic, Abdulhumeyd Muhammed Neda, Hasan İsa Abduzzahir (Kâhire: el-Ezherü's-Şerîf, 2005), 16/82.

²⁰ en-Nisâ, 4/20.

bir vebal ve günah olacaktır. İşte ayet, kadınları bu duruma düşmekten sakındırmak isteyip erkekleri de uyarmaktadır.

Ayetin tefsirine gelinecek olursa, boşanma esnasında verilen mehirin geri alınmaması, velev ki verilen mehir yükler dolusu olsa olsa bile, tavsiye edilmektedir. Mücâhid ve Taberânî, boşanılan kadından az ya da çok herhangi bir mal alınmasının helal olmadığını ifade etmişlerdir.²¹

Ayette geçen “gıntâr” (yükler dolusu eşya) kelimesinin ne kadar miktara geldiğine dair Rasûlüllâh’tan rivâyet nakledilmiştir. Rivâyetlerde yedi bin dirhem, yedi bin dinar, bir köle azat etmek, bin iki yüz ukiyye, kırk bin ukiyye, bin ukiyye gibi çeşitli rakamlar zikredilmiştir. En sahih olanı ise “kıntâr”ın bin iki yüz dirhem olduğu ifade edilmiştir.²²

İmâm Şafî (v. 204/820) bu ayeti delil göstererek *“Mehrin az veya çok olması konusunda herhangi bir sınırlamanın bulunmadığına delâlet eder. Çünkü (Allâh), çok olan ‘kıntar’ı yasaklamamış, azın da bir sınırını belirlememiştir. Bu hususa sünnet de delâlet etmektedir,”* demiştir.²³

Mâverdî, kıntârın ne kadara denk geldiğine dair yedi farklı görüş aktardıktan sonra kıntârın mübalağa edilmiş mal olduğunu ifade etmiştir. Yüklü miktarda mal verilmiş olsa bile geri alınmasının caiz olmadığını söylemiştir.²⁴ Şafî fakihleri ayette geçen kıntâr kelimesinin mübalağa edilmiş mal olduğundan hareketle mehirin de alt ve üst sınırının olmayacağı sonucuna varmışlardır. Eğer kıntâr kelimesinin sayı karşılığı esas alınacak olursa mehir için herhangi bir sınır tahdit edilebilir mi yoksa edilemez mi bu da ayrı bir araştırmayı gerektirmektedir.

Hz. Ömer irâd ettiği hutbesinde sadece kadınlara dört yüz dirhemden fazla verilmemesi hususunda bir uyarıda bulunurken, Kureyşli kadının erkeğin boşanma esnasında verilen mehri almaması gerektiğine dair bu ayeti delil getirmesi arasında şöyle bir bağlantı kurmak mümkündür. Ayette yer alan kıntâr kelimesine yükler dolusu mal anlamı verildiği zaman, mehirin herhangi bir sınırı olmamış olur. Hz. Ömer’in mehri dört yüz dirhemle sınırlamak istemesine karşın Kureyşli kadın ayeti okuyarak Hz. Ömer’i görüşünden vazgeçirmiştir. Sanki Kureyşli kadın Allâh’ın ayetinde mehirden bahsederken yükler dolusu ifadesini kullanması yanında Hz. Ömer’in mehir miktarını dört yüz dirhemle sınırlamak isteşinin çok doğru olmadığını ifade etmek istemiştir. Aslında Hz. Ömer ilk hutbesinde

²¹ Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberânî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vili Ây'i'l-Kur'ân*, thk. Abdullâh b. Abdilmuhsin et-Türkî (Kâhire-Mısır: Dâru Hicr, 2001), 6/540.

²² Dârimî, *Müsned*, 4/2177 (No. 3507).

²³ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî Beyhakî, *Ma'rifetü's-Sünen ve'l-Âsâr*, thk. Abdulmuti Emin Kaleci (Halep-Suriye: Dâru'l-Va'î, 1991), 10/210.

²⁴ Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr*, 9/391.

ashâba uyarı niteliğinde bir konuşma yapmıştır. Bu uyarı dönemin ekonomik şartlarında ele alınacak olursa, yüksek mehir talep edenlerin önüne geçip evlilikleri zorlaştırmamaya yönelik bir uyarı olabilir. Çünkü ashâbın hepsi zengin insanlar değildi. İkinci hutbesinde ise kimin neye gücü yetiyorsa onu vermesini tavsiye etmiştir. Zaten mehir hususunda karşı tarafı zorlamamak esastır. Ayrıca Hz. Ömer halife olarak kadınlara yüksek mehir verilmesini yasaklayacak olsaydı buna kimse karışmaya cesaret edemezdi. Nitekim sonraki zamanlarda ashâbın bazıları dört yüz dirhemden çok daha fazla mehirle eşlerini nikahlamıştır. Hz. Ömer'in içtihadları doğrultusunda gelen vahiyler (Muvafakât-ı Ömer) göz önüne alınırsa böylesi küçük bir konuda hata yapacak olması çokta makul gelmemektedir. Ayrıca Kureyşli kadının kim olduğuna dair hiçbir eserde tanıtıcı ifade geçmediği göz önünde alınırsa bu rivâyetin çokta muteber olamayacağı ihtimal kazanacaktır.

V. Mücâlid b. Sa'îd Hakkındaki Cerh ve Ta'dîl İfadeleri

Tam adı Ebû Ömer b. İsmail b. Mücâlid b. Sa'îd el-Hemedânî el-Kûfî'dir.²⁵ Bağdat'ta doğmuştur. Rivâyette bulunduğu isimler arasında babası, Simâk b. Harb, Abdulmelik b. Umeyr, Beyân b. Bîşr vardır. Kendisinden rivâyette bulunan isimler arasında oğlu Ömer, Şurayh b. Yûnus, Yahya b. Maîn ve Osman b. Ebî Şeybe gibi isimler vardır. Nesâî (v. 303/915) onun hakkında "leyse bi'l-kavî, metrûk", Ebû Hâtim ve Dârekutnî ise "zayıf" demiştir.²⁶ Zehebî (v. 748/1348), Mücâlid b. Sa'îd'in A'meş tarikiyle mevzu rivâyet naklettiğini söylemiştir.²⁷ Yahya b. Maîn (v. 233/848) ise "kezzâb" demiştir.²⁸

Yaşantısı hakkında fazla bilgi bulunmayan Mücâlid b. Sa'îd, cerh ve ta'dîl âlimlerinin cerhine uğramış bir râvîdir. Uydurma bir rivâyeti olduğu aktarılmış ve yalancılıkla itham edilmiştir. Bundan dolayı rivâyetleri kabul edilmemiştir.

VI. Sonuç

İslâm'ın kadınlara tanıdığı olduğu haklardan birisi de mehirdir. Evlilik

²⁵ Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî İbnü'l-Cevzî, *ed-Du'âfâ ve'l-Metrûkûn*, thk. Abdullâh el-Kâdî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1985), 2/205.

²⁶ Şemsü'd-Dîn Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, thk. Ömer Abdusselam et-Tedmirî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993), 12/78.

²⁷ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 18/368.

²⁸ Ebû Muhammed Takıyyüddîn Abdülganî b. Abdilvâhid b. Alî el-Makdisî Cemmâîlî, *el-Kemâl fî Esmâ'îr-Ricâl*, thk. Şadi b. Muhammed b. Salim (Kuveyt: Şeriketü Ğurâs li'd-Diâye ve'l-İlân, 2016), 7/446.

akinde ortaya çıkan ve kocanın karısına vermek zorunda olduğu mal ya da para olarak tarif edilmektedir. Mehîr ayet ve hadîslerle sabit bir uygulamadır. Erken dönem tefsîr, tabakât, usul ve fıkıh kitaplarında bu konu ele alınmış ve hükümlere bağlanmıştır. Delil olarak kullanılan rivâyetlerden birisi de Hz. Ömer ile Kureşli bir kadın arasında geçtiği söylenen bir konuşmadır.

Hz. Ömer kadınlara verilen mehîr miktarını dört yüz dirhemde sınırlandırmayı tavsiye eden bir hutbe vermiştir. Hz. Ömer'in burada Hz. Peygamber'in eşleri ve kızları için verdiği mehîr miktarını örnek göstermesi, mehîr konusunda Hz. Peygamber'in sünnetinin uygulanmasına yönelik bir tavsiye niteliğinde olduğu düşünülebilir. Eğer Hz. Ömer kadınlara verilen mehîr miktarını dört yüz dirhemle sınırlandırmak ve bunun fazlasını yasaklamak istemiş olsaydı bunu rahatlıkla yapardı. Hem halife oluşu hem de içtihatlarının doğru ve isabetli oluşu sahâbe tarafından bilinmesinden dolayı kimse karşı çıkmayı istemezdi. Minberden indikten sonra Kureşli bir kadın kendisine Nisâ/20'yi hatırlattığında görüşünden vazgeçmiştir. Bunu da tekrar minbere çıkıp insanlara duyurmuştur. Kaynaklarda nakledilen rivâyet genel anlamda bu metin etrafında dönmektedir.

Rivâyetin kaynaklarına bakıldığında ise erken denilebilecek tarihlerden itibaren rivâyet edilegelmiştir. Bu kaynaklar arasındaki İbn Ebû Hayseme'nin *et-Târîhu'l-Kebîr*'i en erken dönemde rivâyetin nakledildiği kaynaktır. Rivâyetler arasında gerek sened gerekse metin bakımından farklılıklar göze çarpmaktadır. Bazı Şafiî fakihleri ise rivâyeti bir kıssa şeklinde hakâ/hukiye (anlatıldı ki) sîgasıyla rivâyet etmişlerdir.

Cerh ve ta'dîl âlimleri rivâyetleri tenkide tabi tutmuşlardır. Rivâyetlerde Mucâlid b. Sa'îd ve Ebû'l-Acfâ isimleri ön plana çıkmaktadır. Mucâlid b. Sa'îd zayıf bir râvî olduğu için kendisinden nakledilen senedler zayıf hükmünü almıştır. Ebû'l-Acfâ'nın rivâyetleri ise sahih olup Hz. Ömer ile Kureşli kadın arasındaki konuşma yer almamaktadır. Bu konuşmanın Mucâlid b. Sa'îd tarafından eklendiği ve münker olduğu söylenmiştir.

Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî'nin *Müsned*'inden nakledilen senedler de ise iki kusur ön plan çıkmıştır. Bunların ilki senedde inkita olması, diğeri ise Kays b. Rabî'nin hafızasının kötü oluşudur. Bu sebeplerden dolayı cerh ve ta'dîl âlimleri bu isimlerin bulunduğu senedleri zayıf kabul etmişlerdir.

Bu rivâyetlerin mehîr konusuna delil olabileceğini söylemek biraz zordur. Çünkü Mucâlid b. Sa'îd'in rivâyetlerinin münker kabul edilmesi ve diğer senedlerin munkatı olması delil olmaya engel teşkil etmektedir. Aynı zamanda Kureşli kadının kim olduğuna dair kaynaklarda herhangi bir bilgi olmaması da bu ihtimali güçlendiren başka bir sebeptir. Hz. Ömer gibi içtihatlarıyla ve adaletiyle ön plana çıkan büyük bir sahâbîyi verdiği kardan döndüren birisini kaynaklar elbette yazardı. Hele bir de bunun bir

kadın olduğu düşünülüğünde isminin kaynaklarda geçmemesi çok tuhaf karşılanmaktadır. İşte sayılan bu sebeplerden dolayı Hz. Ömer ile Kureyşli kadın arasında geçen konuşmayı içeren rivâyet zayıf ve münker kabul edildiği için mehir konusunda delil olmaya elverişli gözükmemektedir.

Nisâ sûresinin yirminci ayetine gelinecek olursa, bu ayet siyâk-sibâki göz önüne alındığında bir erkeğin karısını boşamak isteyip başka bir kadınla evlenmek istediği zaman vermiş olduğu mehiri yükler dolusu bile (gintâr) geri almaması hususunda uyarılmıştır. Eğer alacak olursa bu kadına iffetsizlik iftirası anlamına geldiğini ve bununda büyük bir günah olduğunu ifade etmiştir.

Ayette geçen ‘gintâr’ kelimesinin neyi ifade ettiği hususunda çok farklı rakamlar zikredilmiştir. Şâfiî fakihler bu kelimeye mübalağa edilmiş mal anlamı vererek mehirin ne alt ne de üst bir sınırının olmadığını söylemişlerdir. Eğer bu kelime bir rakamla tahdit edilecek olursa -ki bu rivâyetlerden rahatlıkla çıkarılabilir ve gintâr kelimesine bir rakam karşılığı verilebilir- mehir için sınır getirilip getirilemeyeceği konusu da ayrı bir fikhî araştırmayı gerektirmektedir.

“Hz. Ömer ile Kureyşli Kadın Arasında Geçen Mehîr Tartışmasına Dair Rivâyet Üzerine”

Özet: İslâm’ın evlenen kadınlara verdiği haklardan birisi de mehirdir. Mehîrle alakalı zikredilen rivâyetlerden birisi de Hz. Ömer ve Kureyşli bir kadın arasında geçen konuşmadır. Hz. Ömer bir hutbe esnasında kadınlara verilen mehîri dört yüz dirhemle sınırlandırmak istemiş, buna mülâki olan bir kadında itirazda bulunup Nisâ/20’yi delil olarak okumuştur. Ardından Hz. Ömer bu uygulamasından vazgeçmiştir. İşte bu olayın anlatıldığı rivâyet makalenin ana konusunu oluşturmaktadır. Bu makalede nakledilen rivâyetler, senedde yer alan râvîler, cerh-ta’dîl âlimlerinin görüşleri ve Kureyşli kadının delil getirdiği ayetin ne mânâyâ geldiği tefsîrler üzerinden incelenip, söz konusu rivâyetin mehîr konusuna delil olup olmayacağı tartışılacaktır. Makalenin üzerine inşâ edildiği esas rivâyet ise Heysemî (v. 805/1405)’nin *Mecma’u’z-Zevâid*’de naklettiği rivâyettir. Rivâyetin nakledildiği kaynaklar kronolojik olarak sıralandırılıp tarihi süreç içerisinde nasıl ele alındığı da gözler önüne konmaya çalışılacaktır.

Atıf: Alim KARASU, “Hz. Ömer ile Kureyşli Kadın Arasında Geçen Mehîr Tartışmasına Dair Rivâyet Üzerine”, *Hadis Tetkikleri Dergisi HTD*, XXIII/1, 2025, pp.131-142

Anahtar Kelimeler: Hadis, Mehîr, *Mecma’u’z-zevâid*, Hz. Ömer, Kureyşli Kadın.